

УДК 343.73:343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-1-27>

Наталя ПАВЛОВА

кандидат юридичних наук, доцент,
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ),
м. Дніпро, Україна
natalia.pavlova@dduvs.edu.ua

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ШЛЯХОМ ШАХРАЙСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

В статті наголошено, що кримінальні правопорушення, вчинені шляхом шахрайства, характеризуються різноманітністю складів, які мають своє висвітлення у різних розділах КК України. У зв'язку з чим особа, котра проводить досудове розслідування, повинна мати уявлення про різновиди таких протиправних діянь, а також їх кримінально-правові і криміналістичні особливості, що є запорукою інформаційного наповнення процесу розслідування. Виокремлювати необхідну інформацію в кожному конкретному протиправному діянні допомагає криміналістичний аналіз таких кримінальних правопорушень, у тому числі в умовах війни.

Розглянуто криміналістично-значущі особливості різних видів кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. Виходячи із розробленого підходу, способи таких кримінальних правопорушень висвітлено за такими критеріями: 1) *за сферами*: у сфері нерухомості; у сфері інтернет-технологій; у банківській сфері; у сфері будівництва; у сфері туризму; у сфері працевлаштування; сфері охорони здоров'я; у сфері страхування; у сфері благодійності; у сфері побутових відносин тощо. 2) *за правовим критерієм*: заволодіння чужим майном або правом на нього шляхом обману та зловживання довірою; заподіяння шкоди здоров'ю людини шляхом обману; трудова та сексуальна експлуатація людини з використанням обману; шахрайство з фінансовими ресурсами; заволодіння шляхом шахрайства наркотичними засобами, психотропними речовинами, прекурсорами або їх аналогами; заволодіння шляхом шахрайства офіційними документами, штампами чи печатками; застосування обману військовослужбовцем з метою ухилення від несення обов'язків військової служби; заволодіння шляхом шахрайства вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами. 3) *за механізмом учинення*: вчинені класичним способом; вчинені із застосуванням сучасних інформаційних технологій тощо.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, вчинені шляхом шахрайства, обман, криміналістична характеристика, способи вчинення кримінальних правопорушень, криміналістичний аналіз, розслідування, воєнний стан, умови війни, надзвичайний правовий режим, кібершахрайства.

Постановка проблеми. Кримінальні правопорушення, вчинені шляхом шахрайства, характеризуються різноманітністю складів, які мають своє висвітлення у різних розділах КК України. У зв'язку з чим особа, котра проводить досудове розслідування, повинна мати уявлення про різновиди таких протиправних діянь, а також їх кримінально-правові і криміналістичні особливості, що є запорукою інформаційного наповнення процесу розслідування. Виокремлювати необхідну інформацію в кожному конкретному протиправному діянні допомагає криміналістичний аналіз таких кримінальних правопорушень.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання щодо методики розслідування кримінальних правопорушень та їх криміналістичної характеристики досліджувалися у працях таких вчених: Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Дрозд, М. М. Єфімова, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, Н. І. Клименко, В. О. Коновалової, В. П. Корж, Є. Д. Лук'янчикова, В. М. Плетенця,

© Н. Павлова, 2025

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1572-4648>

В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітьката ін. Проте, слід зазначити, що низка актуальних питань залишилися не вирішеними, що потребує додаткового висвітлення.

Метою статті є здійснення криміналістичного аналізу кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства, із врахуванням механізму злочинної діяльності у цьому напрямі в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. У науковому колі дотепер тривають спроби описати та згрупувати всі способи шахрайства. Втім, на зміну одним способам шахрайських дій приходять інші, тому цей процес безупинний. Адже шахраї настільки кмітливі і спритні до змін у законодавстві та суспільних відносинах, що знову і знову винаходять нові варіанти позбавити майна чи права на майно фізичних і юридичних осіб.

Розглянемо, як змінювалося наукове бачення щодо форм шахрайства протягом останніх років.

Так, Т. А. Пазинич, вперше в українській криміналістичній науці розподілила шахрайства на п'ять окремих груп: 1) шахрайства, що вчиняються у сфері задоволення повсякденних матеріальних і культурних потреб людини; 2) шахрайства, що вчиняються у побутовій сфері; 3) шахрайства, що вчиняються у сфері функціонування державних та інших суспільних інститутів; 4) шахрайства, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності; 5) шахрайства, що вчиняються у сферах використання електронних технологій [7, с. 8]. Як на нашу думку, саме дисертаційне дослідження, проведене Т. А. Пазинич, виявилось певним плацдармом, базою для освоєння кожної з форм сучасного шахрайства рядом вчених. Свідченням є великий масив дисертаційних досліджень, присвячених проблемам розслідування шахрайства у різних сферах, починаючи з 2007 року.

Водночас, Н. Ю. Кириленко, досліджуючи способи вчинення шахрайства у сфері побутових відносин, звела їх до 2-х груп. Щодо першої групи – способи шахрайства для заволодіння майном юридичних осіб вчена запропонувала класифікувати на: 1) заволодіння грошима й речами, отриманими по підробленим документам; 2) заволодіння товарами, отриманими в кредит з подальшою відмовою від плати; 3) одержання авансу за обіцянку виконати які-небудь роботи або за постачання товарів з наступним відхиленням від виконання зобов'язань за договором; 4) поставка товарів у меншій кількості й гіршій якості, ніж передбачено договором; 5) незаконне одержання пенсій або інших виплат за допомогою різного роду фіктивних документів; 6) одержання речей на прокат за підробленими або краденими документами з наступним присвоєнням цих речей; 7) обман касира при розміні великих купюр грошей, обміні валюти. Другу групу складають способи шахрайства для заволодіння індивідуальним майном, а саме: 1) заміна предметів угоди при виконанні договорів продажу, обміну; 2) заволодіння предметом угоди без наміру виконати зобов'язання за договором; 3) обман потерпілого при розрахунку грошима; 4) підкидання потерпілому гаманця із поділом «знайденого» й з наступною перевіркою готівки самого потерпілого в ході якої обманом вилучається частина грошей; 5) заволодіння грошима, майном під видом надання різних послуг; 6) обман у ході азартних ігор – шулерство; 7) проведення лотерей, гадання, знахарство; 8) присвоєння грошей під виглядом виконання обов'язків посадової особи, наприклад, «обшуки» під виглядом співробітника правоохоронного органу; 9) шлюбні афери; 10) продаж невідчужуваного майна; 11) збирання «пожертвувань» на суспільні й благодійні потреби; 12) утворення фальшивих фондів, довірчих страхових компаній; 13) виготовлення й збут біжутерії, видаваної за коштовності, – «фармазонство» та збут підроблених картин, ікон, предметів антикваріату тощо [4, с. 82].

Цікавим є поділ способів учинення шахрайства, залежно від часу виникнення. Так, С. В. Головкін вважає, що їх можна класифікувати на:

а) традиційні (класичні) способи вчинення шахрайства, які добре відомі слідчій практиці; б) сучасні (нові й модернізовані традиційні) способи вчинення шахрайства,

зокрема у сфері релігійних відносин, ЕОМ, Інтернет-технологій, нерухомості, страхування, кредитування) [2, с. 14]. Втім, як показали наші дослідження, такі способи шахрайства, як «наперстки», «ляльки», «фармазонство» складають лише 6 % від усієї кількості шахрайств, а так звані «сучасні» способи все більше витісняють способи шахрайства, які були поширені десятирок років тому.

У різні періоди проблеми розслідування шахрайства, пов'язаного із нерухомістю та будівництвом, викликали інтерес учених-криміналістів, зокрема: Д. М. Андрєєва, А. П. Запотоцького, С. М. Князева, С. С. Кузьменка, Н. О. Опанасенко, І. М. Попової, Д. А. Птушкіна, К. О. Чередник та ін.

Разом з тим, не залишилися без уваги й сфера страхування та банківська сфера. Методику розслідування шахрайства в цих напрямках досліджували В. П. Головіна, О. В. Курман, С. С. Чернявський та ін.

Об'єктом досліджень І. А. Гукової, Г. В. Захарової, Т. О. Калюги та ін. стали шахрайства, вчинені у сфері працевлаштування та туризму.

Ряд учених всього світу серед різноманітності шахрайських дій в особливу групу виділяють кібершахрайство, що уявляє собою активні дії в мережі Інтернет з метою отримання вигоди за рахунок маніпулювання людською свідомістю. Натомість, слід зауважити, що іноземні дослідники мають дещо інше бачення шахрайства, ніж їхні українські колеги. Наприклад, вони не завжди вважають шахрайством такі дії, як крадіжка особистих даних, створення фейкового бізнесу, використання «магічних гаманців» або шахрайство у шлюбі. Проте, деякі види шахрайства є загальновизнаними, наприклад, кібершахрайство.

Таку солідарність можна пояснити активним розвитком інформаційних технологій в останні роки, що пропорційно вплинув на стрімке зростання кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства з використанням мережі Інтернет.

Як наголошує М. М. Єфімов, одним із найпотужніших поштовхів до розвитку шахрайства у мережі Інтернет за останні два роки стала всесвітня пандемія COVID-19 у зв'язку із переходом на дистанційну торгівлю, навчання та інші види діяльності [3, с. 118]. Разом з тим, збільшилися втричі й показники кібершахрайства у період війни. Найчастіше зустрічаються такі види кіберзлочинів, як фішинг, шахрайство з кредитними картками, фейкові оголошення про допомогу, продаж неіснуючих товарів (воєнного одягу, засобів захисту тощо) або послуг. Шахраї також активно використовують соціальні мережі та месенджери для поширення шкідливого програмного забезпечення та отримання особистих даних користувачів.

Як свідчить судово-слідча практика, під час війни особливо активізувалися «Call-center», які займаються шахрайськими діями у відношенні громадян.

Інтернет та електронна пошта стали не тільки сучасними інструментами, але й середовищем для розвитку кібершахрайства. Один з таких методів – фішинг, коли надсилаються електронні листи або повідомлення з проханням «оновити» або «підтвердити» обліковий запис, що сприяє викраденню персональних даних. Інші методи включають отруєння DNS-кешу та фармінг, коли створюються підроблені веб-сайти, що виглядають як справжні, щоб обманом змусити користувачів Інтернету надати особисту інформацію.

Слід наголосити, що в умовах війни, коли особливо важлива взаємодопомога та підтримка, активізувалися шахраї, які ошукують постраждалих українців. Тисячі громадян, особливо на сході країни, постраждали від однієї з найпоширеніших схем кібершахрайства – імітації перевезення до безпечних міст та допомоги з розміщенням. Злочинці розміщують в інтернеті оголошення про швидкий та безпечний виїзд на захід України або за кордон. Під час спілкування вони вимагають передоплату, а потім зникають.

Схожа схема використовується і для отримання незаконного прибутку від незаконних операцій із житлом. Зокрема, шахраї розміщують в Інтернеті оголошення про здачу в оренду

неіснуючих квартир та будинків у безпечних регіонах України. Отримавши передоплату вони зникають.

За часи війни набуває поширення й діяльність фіктивних благодійних та волонтерських організацій (фондів). Під виглядом благодійності шахраї створюють фейкові сайти, сторінки у соціальних мережах та телеграм-канали, де збирають гроші нібито на допомогу постраждалим від війни. Особливо поширена схема зі збиранням коштів на лікування дітей, які постраждали від російської агресії.

Представники рф також вдаються до шахрайства, видаючи себе за благодійників. Вони створюють фішингові сайти, які маскуються під збирання пожертв або діяльність благодійних фондів (організацій), але насправді мають на меті заволодіння персональними даними громадян України.

Дедалі частіше з'являються псевдоволонтери та псевдоблагодійники, які здійснюють шахрайські операції із предметами гуманітарної допомоги, внаслідок чого остання не доходить до кінцевого отримувача.

Так, СУ ГУНП в Дніпропетровській області проводилося досудове розслідування у кримінальному провадженні № 42022040000000475 від 21 грудня 2022 року, за ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 190 КК України. Досудовим розслідуванням встановлено, що у період з квітня 2022 р. по липень 2022 р., волонтер благодійної організації ОСОБА_4, діючи з прямим умислом, переслідуючи корисливі мотиви з метою отримання прибутку для власного збагачення, створив та очолив організовану групу до якої увійшли волонтери цього благодійного фонду ОСОБА_5 та ОСОБА_6, перебуваючи на території м. Дніпро, здійснювали продаж товарів гуманітарної допомоги у вигляді бронежилетів з бронепластинами виробництва Колумбії під час дії воєнного стану з метою отримання прибутку на загальну суму більше 52 0000 гривень, що становить значний розмір [9].

Виходячи з цього, шахрайство у сфері благодійництва рідко вчиняється окремими особами. Зазвичай, це організована злочинна діяльність, де професійні шахраї створюють цілі мережі фіктивних благодійних організацій та фондів.

Разом із тим, шахрайські дії можуть вчинятися як псевдоволонтерами, так і по відношенню до сумнівних волонтерів, які публікують у соціальних мережах свої особисті дані (номери їх карток, номери телефонів тощо), які вміло використовують шахраї. Останні можуть під виглядом банківських працівників отримати паролі, CVV/CVC кодбанківської картки, наприклад, для збільшення кредитного ліміту, для відкриття рахунку та ін. [5].

Не можна оминати увагою й шахрайські дії, пов'язані з використанням пільгових умов, передбачених для діяльності благодійних та волонтерських організацій. Як свідчить практика, є шахраї, які намагаються зловживати пільговими умовами, передбаченими для діяльності благодійних та волонтерських організацій. Їх дії можуть мати прояв у наступному: 1) реєстрація як благодійних або волонтерських організацій, щоб отримати пільги з податків, мита або інших платежів, але насправді не вести благодійну або волонтерську діяльність; 2) використання фіктивного працевлаштування людей у благодійних або волонтерських організаціях з метою отримання державних субсидій або інших виплат; 3) використання благодійних або волонтерських організацій для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом тощо [5].

У сучасному світі, де фінансові послуги та операції стають все більш доступними та зручними, фінансове шахрайство також набуває нових форм та масштабів. Шахраї, незважаючи на всі запобіжні заходи, знаходять способи обходити системи безпеки та завдавати збитків як окремим громадянам, так і фінансовим установам. Разом із тим, стабільність фінансової системи залежить від збалансованого та правомірного руху фінансових потоків у бюджетному процесі [12].

Як свідчить аналіз судово-слідчої практики, фінансові махінації (шахрайство з фінансовими ресурсами) здійснюються у вигляді надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків.

З цього виходить, що в основі способу вчинення такого різновиду шахрайства, насамперед виступає обман, що виражений у наданні завідомо недостовірної інформації. При цьому, інформація у контексті диспозиції ст. 222 КК України – це дані, які безпосередньо і завідомо для винного сприяють незаконному одержанню кредитно-фінансових ресурсів, і більш того, обумовлюють можливість прийняття рішення про їх надання [6, с. 7]. Разом з тим, специфікою банківського шахрайства є те, що дії зловмисників можуть бути спрямовані як на саму фінансову установу, так і на його клієнтів або ж партнерів. З огляду на це комерційний банк може виступати жертвою шахрайських дій або ж бути лише інструментом у руках зловмисників. Нерідко зловмисниками виступають співробітники банківської установи. Тому доцільно розрізняти зовнішнє та внутрішнє банківське шахрайство [8, с. 104].

Слід відмітити, що одним із перших, хто присвятив увагу способам злочинних посягань у банківській сфері є С. С. Чернявський. При цьому, вчений чітко розмежував, коли саме банківське і фінансове шахрайство можна розглядати як одне ціле. Так, фінансове шахрайство вчений розуміє як комплекс взаємопов'язаних і спільних за криміналістичними ознаками технологій корисливих посягань на фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання та громадян, учинених шляхом обману й зловживання службовим становищем [11]. Втім, з-поміж інших злочинних дій, вчений виділяє й ті, що вчиняються шляхом шахрайства. Йдеться про шахрайські дії, безпосередньо спрямовані на незаконне одержання банківських кредитів шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК України) та шахрайство з фінансовими ресурсами, відповідальність за яке передбачено ст. 222 КК України [10]. Тобто, у абсолютно різних нормах кримінального законодавства вживається термін «шахрайство», що вміщує в себе дещо різний зміст.

Як ми вже раніше зазначали, шляхом обману (шахрайства) можуть вчинятися не тільки майнові злочини, а й інші протиправні дії, що посягають на достатньо широкий спектр правовідносин.

Так, у 1,5 % випадків злочинцями (шахраями) застосовується група способів, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю людини шляхом обману (незаконне проведення дослідів над людиною шляхом обману; вилучення у людини шляхом обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації; вилучення шляхом обману крові у людини з метою використання її як донора). Обман може стосуватися: 1) мети проведення дослідів, вилучення крові та анатомічних матеріалів тощо; 2) напрямів подальшого використання крові та анатомічних матеріалів; 3) безпечності умов вилучення крові та анатомічних матеріалів; 4) оплати за вилучені кров або анатомічні матеріали; 5) кількості вилучених матеріалів та крові.

Як показав аналіз судово-слідчої практики, у 1,5 % випадків із використанням обману (шахрайства) може здійснюватися трудова та сексуальна експлуатація людини. Цей спосіб полягає в умисному введенні в оману іншої особи або створення хибного уявлення, або замовчування про факти, що не відповідають дійсності, з метою схилити цю особу до певної поведінки, тобто до залучення у порнобізнесі, примусової праці, сексуальної експлуатації тощо.

Ефективна реалізація прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб у сучасному суспільстві часто залежить від належного документального підтвердження юридично значущих фактів. У цьому контексті ст. 357 КК України відіграє ключову роль, забезпечуючи правову охорону та захист цих прав. Натомість, з боку особи, якій ввірені документи, штампи і печатки, може здійснюватися протиправне заволодіння ними. З чого

виходить, що отримані документи, печатки та штампи потім вже використовуються для отримання вигоди, спричинення порушення роботи підприємства, установи чи організації, можуть виступати як знаряддя наступних шахрайських дій тощо (4,5 %).

Заволодіння шляхом шахрайства наркотичними засобами, психотропними речовинами, прекурсорами або їх аналогами, або обладнанням, призначеним для їх виготовлення складає 5 % від загальної кількості кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства.

Через масову мобілізацію в зону бойових дій набуло поширення застосування обману військовослужбовцем з метою ухилення від несення обов'язків військової служби (шляхом самокалічення, симуляції хвороби, підроблення документів тощо) (4,5 %) (ст. 409 КК України).

Так, ОСОБА_4 будучи військовослужбовцем військової служби з метою тимчасово ухилитися від несення обов'язків військової служби, мотивуючи це небажанням їх виконувати та приймати участь у бойових діях на певний період, 22 березня 2023 року повідомив командуванню військової частини завідомо неправдиві відомості щодо поважності причин відсутності на військовій службі, а саме щодо вибуття останнього на лікування і завірів, що найближчим часом планує повернутись до місця проходження служби для подальшого виконання обов'язків військової служби, тобто діючи шляхом обману, ухилився від військової служби до 28 березня 2023 року, убувши за місцем свого мешкання до м. Покров Дніпропетровської області [1].

Поширення зброї серед населення призвело й до збільшення кількості випадків шахрайства, пов'язаного із заволодінням вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями або радіоактивними матеріалами (2 %).

Висновки. Отже, існує безліч способів застосування обману (шахрайства) при вчиненні кримінальних правопорушень. Натомість, коло підстав та критеріїв для побудови криміналістичної класифікації таких кримінальних правопорушень дуже широке. При побудові криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства, вважаємо найбільш вдалим поєднання кримінально-правових та криміналістичних критеріїв, оскільки такий підхід найбільш інформативно відображає криміналістичну сутність.

Список використаних джерел

1. Вирок Криворізького районного суду Дніпропетровської області у справі № 177/2365/23 від 18 грудня 2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115700607>.
2. Головін С. В. Криміналістична характеристика шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2008. 20 с.
3. Єфімов М. М. Криміналістичний аналіз окремих сучасних видів шахрайства: проблемні питання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 5. Т. 1. С. 116–121.
4. Кириленко Н. Ю. Криміналістична характеристика у сфері побутових відносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 32. С. 78–83.
5. Лисенко Н. А. Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2024. 246 с.
6. Охрімчук Т. В. Криміналістична характеристика шахрайства з фінансовими ресурсами та основні напрями розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2011. 189 с.
7. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2007. 20 с.
8. Родченко С. С., Живко З. Б. Фінансове шахрайство у банківській сфері: сутність, види та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 31. С. 103–108.

9. Ухвала слідчого судді Індустріального районного суду м. Дніпропетровська про тимчасовий доступ до речей і документів у справі № 202/293/23 від 19 січня 2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108618941>.

10. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2001. 20 с.

11. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.

Надійшла до редакції 28.02.2025

References

1. Vyroky Kryvorizkoho raionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti u spravi № 177/2365/23 vid 18 hrudnia 2023 r. [Verdict of the Kryvyi Rih District Court of Dnipropetrovsk Region in Case No. 177/2365/23 of December 18, 2023]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115700607>. [in Ukr.].

2. Holovkin, S. V. (2008) Kryminalistychna kharakterystyka shakhraistva vidnosno vlasnosti osoby ta yii vykorystannia na pochatkovomu etapi rozsliduvannia [Forensic characteristics of fraud in relation to the property of a person and its use at the initial stage of the investigation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kharkiv. 20 p. [in Ukr.].

3. Yefimov, M. M. (2021) Kryminalistychnyi analiz okremykh suchasnykh vydiv shakhraistva: problemni pytannia [Forensic analysis of certain modern types of fraud]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Iss. 5. Vol. 1, pp. 116–121. [in Ukr.].

4. Kyrylenko, N. Yu. (2007) Kryminalistychna kharakterystyka u sferi pobutovykh vidnosyn [Forensic characteristics in the sphere of domestic relations]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. Iss. 32, pp. 78–83. [in Ukr.].

5. Lysenko, N. A. (2024) Rozsliduvannia shakhraistva u sferi volonterskoi ta blahodiinoi diialnosti [Investigation of fraud in the field of volunteer and charitable activities] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Dniprovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Dnipro. 246 p. [in Ukr.].

6. Okhrimchuk, T. V. (2011) Kryminalistychna kharakterystyka shakhraistva z finansovymy resursamy ta osnovni napriamy rozsliduvannia [Forensic characteristics of fraud with financial resources and main directions of investigation] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv. 189 p. [in Ukr.].

7. Pazynych, T. A. (2007) Kryminalistychna kharakterystyka shakhraistv ta osnovni polozhennia yikh rozsliduvannia [Forensic characteristics of fraud and main provisions of their investigation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kharkiv. 20 p. [in Ukr.].

8. Rodchenko, S. S., Zhyvko, Z. B. (2020) Finansove shakhraistvo u bankivskii sferi: sutnist, vydy ta suchasnyi stan [Financial fraud in the banking sector: essence, types and current state]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. № 31, pp. 103–108. [in Ukr.].

9. Ukhvala slidchoho sudu Industrialnoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovsk pro tymchasovy dostup do rechei i dokumentiv u spravi № 202/293/23 vid 19 sichnia 2023 r. [Decision of the investigating judge of the Industrial District Court of Dnipropetrovsk on temporary access to things and documents in case No. 202/293/23 of January 19, 2023]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108618941>. [in Ukr.].

10. Cherniavskiy, S. S. (2001) Metodyka rozsliduvannia zlochyniv u sferi bankivskoho kredyтування [Methodology for investigating crimes in the field of bank lending] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. 20 p. [in Ukr.].

11. Cherniavskiy, S. S. (2010) Finansove shakhraistvo: metodolohichni zasady rozsliduvannia [Financial fraud: methodological principles of investigation] : monohrafiia. Kyiv : Khai-Tek Pres. 624 p. [in Ukr.].

12. Pavlova, N., Romenska, K., Orlov, V., Kryvencova, R., Shalyhina, I. (2022) Analysis of financial flows in the budget process of Ukraine under the conditions of structural imbalances of the financial system. *Banks and Bank Systems*. Vol. 11. Iss. 1, pp. 37–53.

ABSTRACT

Natalia Pavlova. Criminal offenses committed by fraud in war conditions: a forensic analysis

The article emphasizes that criminal offenses committed by fraud are characterized by a variety of elements, which are reflected in different sections of the Criminal Code of Ukraine. In this regard, the person conducting the pre-trial investigation must have an understanding of the types of such illegal acts, as well as their criminal law and forensic features, which is the key to the information content of the investigation process. Criminalistic analysis of such criminal offenses helps to identify the necessary information in each specific illegal act.

The article examines the forensic aspects of the methods of various types of criminal offenses committed by fraud. Based on the developed approach, the methods of such criminal offenses are highlighted according to the following criteria: 1) By sphere: in the field of real estate; in the field of Internet technologies; in the banking sector; in the field of construction; in the field of tourism; in the field of employment; in the field of health care; in the field of insurance; in the field of charity; in the field of domestic relations, etc. 2) By legal criteria: seizure of another's property or right to it by deception and abuse of trust; causing harm to human health by deception; labor and sexual exploitation of a person using deception; fraud with financial resources; seizure by fraud of narcotic drugs, psychotropic substances, precursors or their analogues; seizure by fraud of official documents, stamps or seals; use of deception by a serviceman for the purpose of evading military service; seizure by fraud of firearms, ammunition, explosives, explosive devices or radioactive materials. 3) By the mechanism of commission: committed in a classic way; committed using modern information technologies, etc.

Key words: *criminal offenses committed by fraud, deception, forensic characteristics, methods of committing criminal offenses, forensic analysis, investigation, martial law, war conditions, emergency legal regime, cyber fraud.*